

EKE HÍRLEVÉL

Egyházi Könyvtárak Egyesülése

4044 Debrecen, Kálvin tér 16.

VI. évfolyam

2009/3. sz.

Surányi Imre: Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár könyvritkaságai. Válogatás a 11-19. századokban megjelent kéziratos és nyomtatott művek közül. Lektorálta Löffler Erzsébet. Eger: Líceum Kiadó, 2009. 297 p. ISBN 978-963-9894-15-0

Hiánypótló könyvet jelentetett meg ez év márciusában az egri Líceum Kiadó. A szerző az Eszterházy Károly Főiskola épületében található, barokk stílusú Főegyházmegyei Könyvtár könyvritkaságaiból szedett össze egy nagyobb csokorra valót, és ezeket szakértő tolmácsolásban mutatja be ebben az ellentmondásoktól feszülő kötetben. A kezdeményezésre feltétlenül szükség volt már, hiszen ennek a felbecsülhetetlen értékű könyvtárnak a több száz éves állományáról eddig érdemleges, hasonló terjedelmű összefoglalás nem készült még. A könyvanyag jelenlegi legavatottabb ismerője, Surányi Imre úttörő jellegű lépésre szánta el magát: évtizedek kitaró munkája során átalapozta és katalogizálta a bibliotéka körülbelül 60 ezer kötetes, régi könyvekből álló gyűjteményrészét. Sok könyvet alaposabban is áttanulmányozott, így olvasmányélményei alapján önkéntelenül is olyan tendenciák bontakoztak ki szeme előtt, amelyeket a szakirodalom is többször csak sejtetni enged, vagy ha ki is jelent, az igazolás, az alátámasztás kedvéért soha sem árt hozzá újabb példák felsorakoztatása sem. Erre kiváló

példákkal szolgál ez a tudós szorgalommal megírt mű. Legyen itt elég csupán egyetlen művelődéstörténeti összefüggés kiemelése. A szerző a kora újkori kiadói gyakorlattal kapcsolatban, éppen Hartmann Schedel (1440-1514) nürnbergi orvos 1800-nál is több metszettel díszített, 1493-ban megjelent világrónikájának bemutatása során, ráirányítja a figyelmet arra, hogy a metszetes könyveknél ugyanazokat a dúcokat időnként más-más felirattal látták el, és így értékesítették őket. Ebből következett aztán, hogy ugyanaz a metszet ábrázolt különféle városokat, ami aztán félreértések sorozatát szül(het)te a későbbiekben (vö. 129. oldal).

A 166 középkori kéziratos és kora újkori nyomtatott művet többnyire incippittel és címlappal bemutató könyv szép keresztmetszetét adja egy közel 250 éves könyvtár állományának. A szerző mintegy az emberi élet leképezésének, korabeli könyvekben történő lecsapódásának, illetve ezek modern kori bemutatásának szenteli könyvét. Mindennek a kezdetét természetesen a transzcendens megragadása és értelmezésének lehetőségei jelentik, ennek fényében kerül sor a kötet egynegyedét kitevő „biblikus” részre. Ennek keretében mintegy negyven írásművet elemez a szerző a bibliafordításoktól kezdve a keresztény szentek és tudósok, valamint a középkori szentbeszédgyűjteményeken át az egyháztörténeti forráskiadványokig és a protestantizmus alapvető munkáig. Egyetlen mű erejéig a „vallás torzképe: a babona” és a boszorkányság is terítékre kerül (86-87. oldal). Ezt követi egy 12-12 műismertetésből álló blokk, amely a gondolkodó és az alkotó embert állítja előtérbe a filozófiában és a művészetekben. Ebben a jelen antológia szerzője az ókortól a 19. század elejéig élt auktorokhoz társítja reminiscenciáit és kommentárjait, miközben magyar, sőt nem egyszer egri vonatkozásokat is kiemel, melyek szervesen csatolják a magyar kultúrát is az európai kultúrkörhöz – tanúbizonyságát adva ezzel, hogy az Európai Unió egyáltalán nem új találmány nemhogy kulturális, de még politikai értelemben sem! A következő nagyobb egységet az „Életünk tere: a Föld és az univerzum” cím alá rendeli a szerző, melynek keretében (30-nál is több mű példáján) földrajzi, kartográfiai, csillagászati, kozmológiai, technikai és orvostudományi kuriózumokat, érdekességeket vonultat fel. A tágabb térből közelítve szűkebb életterünk, Magyarország és Eger felé Surányi Imre közel 40 nyomtatvány segítségével tárja fel a Kárpát-medence, azaz a történeti Magyarország földrajzát, történetét, jogrendszerét, majd (egy kivétellel) külön kitér a magyar szépirodalom 18-19. századi, első kiadású remekműveire, tanügyi rendeleteket, tankönyveket és barokk kori egyetemi vizsgakönyveket vesz górcső alá, míg végül eljut a magyar orvosi élettrajzi bibliográfiáig és végpontként az orvoslás kérdéséig Eger városában. A legutolsó nagy tematikus egységet a „könyvtárhasználatot, olvasást és a tudományos kutatást segítő könyvféleségek” (vö. 243. oldal) bemutatása teszi ki. Találkozunk itt enciklopédiákkal, bibliográfiákkal, szótárakkal, illetőleg a mindennapi életben használatos, a társas és a gazdasági életben való tájékozódást könnyebbé tevő nyomtatványokkal (14 tétel). Az egész válogatást ismét egy teológiai munka zárja le, keretet adva ezzel a gyűjteménynek, és pontot téve az egész antológiára.

A szubjektív válogatáson alapuló kötet előszavában az alábbi kijelentés olvasható: „A szerző nem restelli bevallani, hogy nem feltétlenül új ismereteket nyújtó művet kívánt tudományos igényrel bemutatni, s hogy nem idegen tőle bizonyos didaktikai szándék sem” (vö. 5. oldal). Érdemes körüljárunk ennek a mondatnak az egyes részeit. Ami az új tudnivalók esetlegesen feltételezett hiányát illeti, azzal kapcsolatban azt

EKE HÍRLEVÉL

Egyházi Könyvtárak Egyesülése

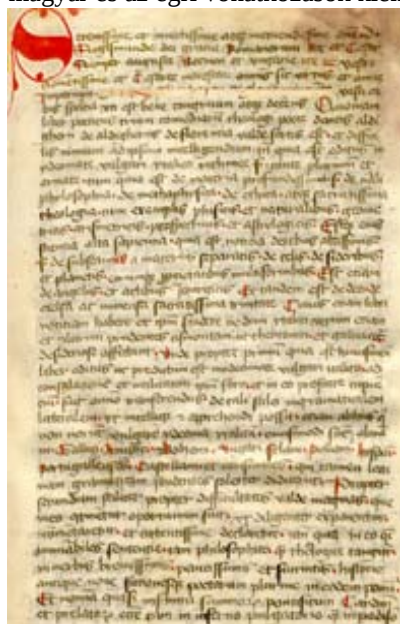
4044 Debrecen, Kálvin tér 16.

VI. évfolyam

2009/3. sz.

kell mondanunk, hogy a szerző pusztán szerénységbe burkolózik. Igenis szép számmal kapunk újabb vagy újra napvilágra hozott, legalábbis a közember számára ismételten hozzáférhetővé tett ismereteket a kötetben. Így tudjuk meg példának okáért, hogy Egerben őrzik azt az 1394-ből származó „Miskolczi-féle misekönyvet”, amely tartalmazza a legkorábbi, biztosan Magyarországon és biztosan magyar ember által alkotott könyvillusztrációt (vö. 34-35. oldal).

Vagy értesülhetünk arról, hogy a Főegyházmegyei Könyvtár ritkaságai közé tartozik az a 15. század első felében készült Dante-kódex, amely az *Isteni színjáték* olasz lírai szövegének latin nyelvű próza fordítása mellett unikumként megőrzött egy Luxemburgi Zsigmond német-római császárnak (1410-1437) és magyar királynak (1387-1437) szóló ajánlást is (a Vatikáni Könyvtárban és a British Múzeum Könyvtárában őrzött egy-egy példány nem tartalmazza ezt a részt – vö. 102-105. oldal). Külön érdekességnek számít, hogy a 19. század elején megjelent Diószegi Sámuel (1761-1813) debreceni református lelkész és a *Lúdas Matyi*t szerző Fazekas Mihály (1766-1828) költő közös botanikai (!) munkája *Magyar fűvész könyv* (Debrecen, 1807) címmel, amely a manapság is használatos növénynevek magyar tudományos nomenklatúráját teremtette meg. Külön mentalitás- és könyvtártörténeti adalék, hogy ez a munka igen hamar ritka könyvvé vált, hiszen a Diószegi által vezetett parókia pincéjében a könyvek kétharmadát belakmározták az egerek (vö. 225. oldal). Nagyszerű tudományos teljesítményként kell értékelnünk, hogy a szerző külön hangsúlyt fektet a hungarica és az Agriensia, azaz a magyar és az egri vonatkozások kiemelésére. Tudtán kívül csatlakozik így az Országos Széchényi Könyvtár által

régóta koordinált, könyves hungarica anyagok regisztrálását végző, hivatásosokból és „külsősökből” álló kissozú csapathoz, és nem egy esetben olyan újdonságról számol be, amely eddig ismeretlen volt a hazai szakemberek előtt is (pl. a 195. és a 229. oldalon). A könyv talán legnagyobb érdemét éppen ebben a tényben kell látnunk: tudós szorgalommal gyűjti össze a regionális és helyi vonatkozású adatokat, szépen gazdagítva ezzel a helytörténeti gyűjteményt alkotó bibliográfiai tételek sorát.

A „tudományos igény” vonatkozásában ambivalens helyzettel találta magát szemben a recenzens. A mű – kiállítását tekintve – alapvetően népszerűsítő kiadvány, azaz nem tartalmaz szövegközi hivatkozásokat, lábjegyzeteket, és a tudományos apparátusból hiányzik a szakirodalom felvonultatása is. A főszöveg sem ragaszkodik általában a kötött, szárazabb tudományos stílus elvárásaihoz. Viszont a szerző sok esetben nem tud elszakadni korábbi szakirodalmi olvasmányaitól, és a főszövegbe bújtatva megadja a hivatkozások többé-kevésbé azonosítható lelőhelyét is (vö. például a 65., a 207. és a 215. oldalon). Ezt a felemás megoldást érdemes lenne egy következő, tudományos igényű kiadásban megszüntetni, vagy pedig a népszerű kiadásból a rejtett hivatkozásokat is kihagyni.

A „didaktikai szándék” megjelenése egyértelmű az egész kiadványban. Az egyszerűen fogalmazott mondatok, a többnyire magyarázatokkal ellátott terminus technicusok, a rengeteg kép és a hozzájuk tartozó, általában rövid szöveges leírások, valamint az érdekes, figyelemfelkeltő, sokszor magyar vonatkozású momentumok kiemelése a hatalmas mennyiségű szöveganyagból minden bizonnyal sok olvasót vonzanak majd.

Ugyancsak a könyv várható népszerűségét segítheti elő az az Egon Friedellre vagy Ráth-Végh Istvánra emlékeztető stílus – hogy csak a legismertebbeket soroljam elő –, amelynek jellemzője, hogy a szerző kiváló érzékkel ragadja meg az egyediséget, a kuriózumot, tehát azokat a karakterisztikus jegyeket, amelyek érdekessé tehetik a régi dolgokat a ma embere számára, így azok akár még kedvet kaphatnak az olvasáshoz is. Nem merül el mélyen a filozófia, a vallás vagy például a biológia világában, hanem csak a szükséges mértékig érinti az egyes területeket. További értéke a munkának, hogy többször tudománytörténetileg jelentős, ám manapság csak igen ritkán emlegetett műveket állít ismét reflektorfénybe, és próbálja meg újra beemelni a köztudatba (pl. Sartori Bernardnak (1735-1801) a magyar filozófiai nyelv megeremtésére tett kísérletét (*Magyar nyelven filozofia*. Eger, 1772.) – vö. 100-101. oldal). Nem pusztán karitatív szolgálat ez a szerző részéről, hanem igen méltánylandó tett, hiszen egy-egy ilyen elfeledett munka felemlegetésével akár az eddig kialakított tudományos-tudománytörténeti kép átgondolására is serkenthet. Ezenkívül felhívja a figyelmet többek között a magyar kulturális emlékezet fenntartását tápláló olyan nyomtatványokra is, mint például a Gerhard Mercator (1512-1594) és Jodocus Hondius (1563-1612) által készített, kozmográfiai elmélkedéseket is tartalmazó hatalmas atlaszra, amely attól válik igazán fontossá számunkra, mert a kötet tábláján latin nyelvű, aranyozott poncolással

EKE HÍRLEVÉL

Egyházi Könyvtárak Egyesülése

4044 Debrecen, Kálvin tér 16.

VI. évfolyam

2009/3. sz.

az alábbi, az egykori tulajdonlást jelző szöveg olvasható: „Rákóczi György, Erdély fejedelme, az Úr 1632. évében”. Szintén fontosnak tartom kiemelni: a jelen könyv olvasásakor egyértelművé válik, hogy az egri Főegyházmegyei Könyvtár számtalan, mára már ritkaságszámba menő, éppen ezért szinte hozzáférhetetlen *editio princeps*et, azaz első kiadást őriz, amely igen fontos tudnivaló akár a „laikusok”, akár a kutatók számára.

A munka érdemei mellett nem szabad elhallgatni azt a tényt, amely miatt a recenzió első mondatában az „ellentmondásoktól feszülő” jelzős szerkezetet használtam. Amíg a tartalom, a mondanivaló nagyon emberi, sokszor mélyenszálló és igen kidolgozott, addig a formáról ez már egyáltalán nem mondható el. Mind a technikai, mind a nyelvi megszerkesztettség igen sok kívánnivalót hagy maga után. Anélkül, hogy részletekbe bocsátkoznék, néhány példával illusztrálom csupán a nagyszámú hibák egyes típusait. A több száz elgépelési, helyesírási, fogalmazási és mondat szerkesztéssel kapcsolatos hibára nem kívánok most konkrétan kitérni. Több esetben olyan félreérthető és a történelmi hűségnek meg nem felelő, anakronisztikus adatokra bukkanunk, amelyek javítására a későbbiekben mindenképpen szükséges volna. Így például, amíg a főszövegben VII. Kelemen (1378-1394) pápáról hallunk, addig tulajdonképpen VIII. Kelemen (1592-1605) pápáról kellene, hogy szó essék (vö. 21. oldal). Igen szemet bántó az is, amikor az idén éppen 160. évfordulóját ünneplő magyar forradalom és szabadságharc évszáma 1948-1949-re módosul (vö. 200. oldal). Nem egyszer találkozunk félkész fordításokkal is a szövegben, amikor egy-egy mondatban például német szavak maradnak: a 201. oldalon szereplő „Infanterie-Regimentet” érdemes lett volna a magyarosabb „gyalogezred” szóval helyettesíteni. A személynévmutatóban végzett szűrőpróbaszerű ellenőrzés eredményeként elmondható, hogy a hivatkozott oldalszámok nem mindig állnak összhangban a főszövegbeli elhelyezkedésükkel (vö. pl. Bayer, Bizschoff, Pyrker stb.). Több név nem szerepel a mutatóban (pl. Tretyánszky D. – így feloldatlanul a főszövegben). Sokszor kimaradnak az utalók, és még földrajzi nevek is becsúsznak a személynévek közé (pl. Erlau/Eger). A földrajzi nevek mutatójáról hasonló észrevételek tehetők. A tárgymutatóban előfordul olyan szócikk is, amelyhez nincs oldalszám rendelve (pl. Candide). A szerzők és művek jegyzékében igen sok és a főszövegben olvashatóktól eltérő elgépelési, helyesírási hibák találhatók. A tartalommutatóban például oldalszámok elcsúszására lehet figyelmes a körültekintő olvasó (pl. 242/243. oldal). Összességében a munka azt a látszatot kelti, mintha az utolsó ellenőrzési, átolvasási, lektorálási fázis kimaradt volna. Amennyiben nem ez történt, úgy egy feltételezhető technikai malőr következtében egy korábbi szövegváltozat került el a nyomdába.

Végző soron azt lehet elmondani a jelen kiadványról, hogy az olyan művelődés- és mentalitástörténeti adalékoknak köszönhetően, amelyek nem kapcsolódnak feltétlenül szorosan a bemutatott művekhez, a könyv hozzáadott értéke igen magas. A közeljövőben mindenképpen érdemes lenne nagyobb példányszámban és két változatban, egy népszerűsítő és egy tudományos formában is kiadni, hogy a különféle érdeklődésű és igényű olvasók egyaránt örömeiket lelthessék ennek az alapvetően kiváló könyvnek a tanulmányozásában.

Verók Attila

Kérjük az EKE valamennyi könyvtárát és könyvtárosát, hogy az EKE-Hírlevél számára szíveskedjék tudósításokat küldeni a helyi és országos könyvtári eseményekről.

Címünk:

gszabo@silver.drk.hu

vagy

gabriella.hubert@lutheran.hu.